

POLITIKA SUZBIJANJA MALOLETNIČKOG KRIMINALITETA: "WHAT WORKS"?

Ljiljana Radulović*
Pravni fakultet u Beogradu

Politika suzbijanja maloletničkog kriminaliteta u modernom društvu predstavlja jedan od značajnih izazova kako na društveno preventivnom planu, tako i na planu iznalaženja delotvornih krivično pravnih modela. Danas, kada je uglavnom dostignut cilj da se maloletničko pravo izdvoji iz korpusa opšteg krivičnog prava, u fokusu teoretičara i praktičara u ovoj oblasti nalaze se brojni problemi povezani sa činjenicom da se i na globalnom i nacionalnom planu nije došlo do modela koji uliva optimizam kada je reč o suzbijanju kriminaliteta koji vrši ova starosna populacija. Kada definišu politiku suzbijanja maloletničkog kriminaliteta, države polaze od sopstvene političke, ekonomske i socijalne realnosti, od tradicije i kulture, a demokratska društva nastoje da u zakonodavstva i praksu ugrade standarde sadržane u međunarodnim dokumentima, ali i da iskoriste pozitivna iskustva drugih zemalja.

U radu je prikazan deo programa za suzbijanje maloletničke delinkvencije koji se u dužem razdoblju primenjuje u Čikagu, u okrugu Cook, a prema relevantnim istraživanjima, postigli su zavidne rezultate, naročito kao alternativa institucionalnim sankcijama. Uz uvažavanje stava da nije moguć "direktan transfer" rešenja koja se primenjuju u pojedinim sredinama, postoje elementi ovih programa koji su kao diverzioni koncept, u značajnoj meri pogodni za "transfer".

KLJUČNE REČI: maloletnička delinkvencija / modeli maloletničkog krivičnog prava / okrug Cook-diverzioni programi

* E-mail: ljiljanaradulovic@hotmail.com

UVOD

Savremena politika suzbijanja maloletničkog kriminaliteta predstavlja izrazito dinamično područje u kome se permanentno istražuju nove mogućnosti za postizanje efikasnijih rezultata.

Posle viševjekovne dominacije represivnog modela, počev od druge polovine XIX veka pa do savremenog perioda, nastalo je nekoliko novih modela na kojima države grade koncepte maloletničkog zakonodavstva i prakse. Kao dominantni su se profilisali *Welfare* i *Justice* model, kao i model restorativne pravde. Danas se uglavnom ne može govoriti o njihovoj primeni u čistom obliku. Najveći broj država kombinuje elemente ovih sistema, težeći da u kriminalnopolitičku strategiju uključi što širi obim instrumenata koji mogu efikasno da doprinesu suprotstavljanju maloletničkom kriminalitetu, za koji se permanentno govori da je *u porastu po obimu, sve opasniji po formama kriminalnih akata, zabrinjavajući po snižavanju uzrasta u kome maloletnici započinju sa izvršenjem krivičnih dela.*¹

Osnovno polazište zaštitničkog /*welfare*/ modela o zaštiti interesa /dobrobiti/ maloletnika u sukobu sa zakonom, danas je gotovo opšte usvojen princip u zakonodavstvima i praksi modernih država.² *Justice model* je koncipiran na stavu da maloletnik treba da snosi odgovornost za svoje ponašanje, da je zadatak maloletničkog krivičnog prava da se u izboru sankcija koje će biti aplicirane u konkretnoj krivičnoj stvari, fokusira na delo koje je izvršeno i na odgovornost maloletnika, a ne na zadovoljenje njegovih potreba. Istovremeno, maloletnik treba da uživa punu zaštitu garantovanih prava pred pravosudnim organima, uključujući i pravo na odbranu, pravo na legalnu-formalnu proceduru, čime se ograničava arbitrarnost državnih organa, posebno pravo socijalnih službi za

¹ Još je Emil Garson pisao: "...ma šta bilo, problem dece krivaca ostaje jedan od najboljih problema današnjice. Najsigurniji statistički podaci...dokazuju, s jedne strane, da dečiji kriminalitet raste u vrlo uznemiravajućim srazmerama, a sa druge, da se srednje doba starosti zločinaca spušta po jednoj vrlo brznoj krivoj liniji." E. Garson, *Krivično pravo*, predgovor dr. Tome Živanovića, Geca Kon, Beograd 1926, 114.

² Tako, na primer, u Engleskoj i Velsu je prvi zakon zasnovan na idejama *welfare*-izma, *Children and Young Persons Act* iz 1933.g. sadžao uputstvo da "...svaki sud pred kojim se razmatra slučaj maloletničkog kriminalnog akta, ima osnovnu dužnost da deluje u pravcu zaštite interesa maloletnika, ali i *Children Act* iz 1989.g. koji je koncipiran na *justice* modelu, propisuje da "...svaki sud u Engleskoj i Velsu pred kojim se odlučuje o bilo kom pitanju u krivičnim stvarima maloletnika, ima obavezu da sa najvećim obzirom štiti dobrobit maloletnika. B.Goldson-J.Muncie, *Critical Anatomy: Towards a Principled Youth Justice, Youth, Crime and Justice*, Sage Publ., London 2006, 204. Konvencija o pravima deteta i njeni prateći dokumenti koji su nezaobilazni instrumenti u koncipiranju modernih maloletničkih zakonodavstava, u celini su prožeti duhom protektivnosti prema maloletnicima u sukobu sa zakonom

maloletnike da odlučuju o vrsti tretmana, njegovom započinjanju i trajanju, što je jedna od zamerki na zaštitnički model. Kao što je dovoljno odrastao da uživa određena prava, tako isto treba prihvatiti da je /maloletnik/ dovoljno odrastao i da preuzme na sebe odgovornost za svoje ponašanje i posledice koje ono prouzrokuje.³ Koncept restorativne pravde, bez obzira da li se određuje kao konzistentan model ili kao metod-tehnika koja se može inkorporirati u dva dominantna modela,⁴ zastupa stav da je uslov za socijalnu reintegraciju maloletnika da on prihvati odgovornost za učinjeno delo, a odgovornost povlači i obavezu direktne ili indirektno reparacije žrtve. Takav odnos prema žrtvi doprinosi da se povrati njen dignitet, kroz šansu da se uvaži i "čuje njen glas u toku postupka."⁵

Karakteristike koje se određuju kao srž tri osnovna modela, uklapaju se u danas dominantni vrednosni princip sadržan u članu 3. Konvencije o pravima deteta, da *postupanje u najboljem interesu maloletnika predstavlja obavezu institucija socijalnog staranja, sudova, administrativnih organa ili zakonodavnih tela u svim aktivnostima koje se tiču ove starosne kategorije građana*. Maloletničko krivično pravo može da ostvaruje zaštitnu funkciju samo ako je prožeto idejom da ne suprotstavlja, već da nastoji da usmerava interese svih zainteresovanih strana u konkretnoj krivičnoj stvari u istom pravcu-ka prevenciji kriminaliteta uz poštovanje dobrobiti maloletnika, poštovanje načela legaliteta, ali i prepoznavanja odgovornosti maloletnika i uvažavanja interesa žrtve. Drugim rečima, bez obzira šta su prevalentne karakteristike pojedinih zakonodavstava na osnovu kojih ćemo zaključiti koji model eventualno dominira, u pravne sisteme demokratskih država ugrađeni su bazični principi *welfareizma, justice* modela i restorativnog koncepta, pa se na tom planu može govoriti o heterogenosti modernog maloletničkog krivičnog prava. Takav koncept podržavaju i preporuke sadržane u relevantnim međunarodnim instrumentima iz ove oblasti, naročito kada se bave pitanjima prevencije maloletničkog kriminaliteta, sankcijama i merama za ovu kategoriju delinkvenata, ulogom pravosudnih i drugih državnih organa ali i organa lokalne zajednice. Insistira se na što širem uključivanju različitih institucija, organa, mera i programa, kao bi se na kompleksan način delovalo na kompleksnu pojavu, kakva je maloletnički kriminal.

³ A.Ashworth, *Principles of Criminal Law*, Oxford Un. Press, Oxford 2007,67.

⁴ K.Haines-D.O Mahony, *Restorative Approaches, Young People and Justice, Youth Crime and Justice*, Edited by B.Goldson-J.Muncie, Sage Publ., London 2006, 116-117.

⁵ E.Erez-L.Rogers, "Victim impact statements and sentencing outcomes and processes", *British Journal of Criminology*, Vol. 32. 2/1999, 216.

Na zakonodavnom i praktičnom planu svako društvo prema svojoj "viziji" suzbijanja maloletničkog kriminaliteta, ali pre svega prema materijalnim i kadrovskim mogućnostima, infrastrukturnim i drugim potencijalima, struktura kriminalnopolitičku strategiju i na krivičnopravnom i društvenopreventivnom planu. Kako pojedini autori naglašavaju, nije moguć "direktan transfer" maloletničkog pravosudnog sistema iz jedne sredine u drugu, ali treba prihvatiti ono što se pokazalo kao progresivno, efikasno i koherentno u politici i praksi uporednopravnih sistema.⁶ Polazeći od ovakvog zaključka, pojedini programi koji se u dužem periodu primenjuju u pojedinim zemljama, a evaluacije su potvrdile značajne preventivne rezultate, zaslužuju pažnju, posebno ako su usmereni na redukovanje institucionalnih sankcija, čije negativne posledice danas gotovo da ne podležu osporavanju.

U literaturi se ukazuje na značajne rezultate programa *Juvenile Detention Alternative Initiative* /u daljem tekstu: **JDAI**/, koji se primenjuje u okrugu Cook /Cook County, Chicago/, u državi Illinois.⁷ Posebno se smatraju značajnim rezultati ovoga programa na osnovu kojih je u periodu od 1996-2003 godine, u tom okrugu za 40% redukovana populacija maloletnih delinkvenata koji su smešteni u penalne institucije.

OSNOVNI I OPŠTI CILJEVI **JDAI**

JDAI obuhvata više programa u koje se uključuju prevashodno maloletni učinioci krivičnih dela, ali i napušteni i zanemareni maloletnici kojima je neophodna pomoć. Deo ovih programa je usmeren i ka pred-delinkventnom reagovanju u pojedinim situacijama koje spadaju u slučajeve visokog rizika.

U koncipiranju sadržine pojedinih programa polazi se od **osnovnog cilja**- da se na maloletne učinioce krivičnih dela deluje u pravcu:

- menjanja njihovog ponašanja
- jačanja njihove odgovornosti
- jačanja individualnih potencijala maloletnika
- društvene reintegracije maloletnika

Na osnovu analize ličnosti maloletnika, njegovog porodičnog i socijalnog statusa, prema njegovom stanju i potrebama, obezbeđuje se

⁶ B.Goldson-J.Muncie, *Ibid.*, 218.

⁷ U SAD je od relevantnih organizacija koje se bave maloletničkim pravosuđem, Čikago program - *Juvenile Detention Alternative Initiative*, istaknut kao izuzetno uspešan na planu primene mera-alternativa institucionalnim sankcijama. S.T.Reid, *Crime and Criminology*, Mc Graw Hill, New York 2006, 563.

sveobuhvatna podrška u prevazilaženju problema. Programi se sprovode uz punu svest o potrebi da se vodi računa o zaštiti bezbednosti zajednice, odnosno njenih građana, pa se i na osnovu toga vrši selekcija maloletnika koji se uključuju u pojedine programe.

Opšti cilj je da se primenom alternativnih mera u odnosu na institucionalne sankcije, rasterete zatvorske i zavodske institucije, a time i smanje ogromna budžetska izdvajanja za ove potrebe. Iznad svega ovoga je najznačajni cilj, kako je istakao jedan sudija-da se u što kraćem periodu, na nacionalnom nivou, *promeni politika prema maloletnim delinkventima od stava da ih treba zatvoriti a zatim baciti ključ od kapija zatvora, ka politici čiji je primarni cilj da se maloletnicima otvore vrata bolje budućnosti.*⁸

ORGANI NADLEŽNI ZA REALIZACIJU PROGRAMA

Programske šeme sa jasno definisanim obavezama kako maloletnih participanata, tako i organa i subjekata koji rukovode i kontrolišu sprovođenje i rezultate programa, zahtevaju angažovanje institucija različitog profila, od državnih organa pa do civilnog sektora. Kada je reč o **organima** i subjektima koji su uključeni u neposredno sprovođenje programa, JDAI je **u nadležnosti sudskih i probacijskih servisa za maloletnike u okrugu Cook.**⁹ Pored ovih organa, lokalna zajednica sa svojim servisima, socijalnim i drugim službama za maloletnike, civilnim sektorom, uključujući i volontere, ima ključnu ulogu za dosadašnje izuzetne rezultate koji su postignuti primenom različitih programa. U zavisnosti od sadržine, u programe se uključuju obrazovne, zdravstvene, institucije u kojima se sprovode terapijski i tretmanski programi, policijski organi, zatim lokalne komunalne službe, penalne institucije, kao i stručnjaci određenog profila. Zastupljeno je široko povezivanje institucionalnih i personalnih resursa u nastojanju da se kroz sinhronizovano delovanje na više planova, postignu trajniji rezultati u saniranju problema maloletnih delinkvenata. U

⁸ Ibid.

⁹ Nadležni su: *Circuit Court of Cook County* i *Juvenile Probation and Court Services Department*. **Circuit Court** je oblik sudovanja u kome sud prema potrebi zaseda na različitim lokacijama u okviru teritorije obuhvaćene njegovom nadležnošću. U tradiciji je Common Law sudskog sistema i pored SAD, gde je prvi put ovakav sistem sudovanja primenjen u državi Illinois / kao tužilac koji je radio pri takvom sudu navodi se i A. Lincoln/, postoji u Engleskoj i Velsu, Irskoj, i dr. <http://wikipedia.org/wiki/>. Država Illinois i Cook County imaju značajnu tradiciju na planu maloletničkog pravosudnog sistema. 1899 godine je u ovom okrugu osnovan jedan od prvih posebnih sudova za maloletnike. M.Cavadino-J.Dignan, *Penal Systems:A Comparative Approach*, Sage Publ., London 2006, 215.

zavisnosti od pojedinih slučajeva, aktivnosti određenih organa su usmerene na rešavanje porodičnih problema, kroz savetodavne i druge oblike i metode rada na tom planu, a porodica se po pravilu uključuje u sprovođenje pojedinih programa.

PROGRAMI U OKVIRU JDAI¹⁰

Programi su izrazito individualno preventivno orijentisani na rešavanje i otklanjanje konkretnih problema, sa jasno profilisanom kategorijom maloletnih delinkvenata koji u njima participiraju. Težište je na primeni vaspitnih, edukativnih, zdravstvenih i terapijskih, reparativnih i drugih mera, a značajna pažnja se posvećuje sportskim i kulturnim aktivnostima. Čitav pristup je usmeren i na jačanje ličnih potencijala i samopoštovanja maloletnika, ali i na korigovanje ponašanja maloletnika, kako bi u buduće u većoj meri respektovali i tuđe interese i dobara. Krajnji cilj je motivisanje i osposobljavanje maloletnika za zdrav i produktivan život izvan kriminalnog miljea, za socijalnu inkluziju u uže i šire okruženje.

Ukazaćemo na pojedine programe sa posebnim osvrtom na kategoriju maloletnih delinkvenata koji se u njih uključuju, svrhu primene i organe odnosno institucije i subjekte koji ih sprovode. Programi su sastavni deo **diverzionog** modela koji je nastao kao alternativa za institucionalne sankcije, tokom primene se potvrdio na nekoliko planova, a kako pojedini autori ističu, povrat nije veći kod maloletnika na koje su premenjene alternativne diverzione mere, a velika prednost je u troškovima koji su značajno manji u odnosu na troškove zatvaranja maloletnika.¹¹

¹⁰ Kompletan program na čije smo se delove oslanjali u prikazu dostupan na: <http://www.cookcountycourt.net>

¹¹ S.T.Reid, *Ibid.*, 562. U pojedinim zemljama, reagovanje na maloletnički kriminalitet diverzionim merama, značajno je u prednosti u odnosu na slučajeve procesuiranja maloletnika pred sudovima. U nemačkoj je taj odnos u 2004. godini bio 69% prema 31%. F.Dunkel "Youth Violence and Juvenile Justice in Germany", F.Dunkel-K.Drenkhahn, *Youth Violence, New Patterns and Local Responses*, Conference of the Internationale Association for Research Into Juvenile Criminology, Forum Verlag, Godesberg 2003, 108. <http://books.google.com>, 8.11.2009. U Italiji je od 1980 godine kada je stupilo na snagu novo maloletničko zakonodavstvo, primena diverzionog modela takođe u prednosti u odnosu na sudski postupak prema maloletnicima. D.Nelken, "Italy: A Lesson in Tolerance?" in J.Muncie-B.Goldson, *Comparative Youth Justice-Critical Issues*, Sage Publ. London 2006. Navedeno prema B.Goldson-J.Muncie, *Ibid.*, 220.

1. Evening Reporting Centers /ERC/

U okviru nekoliko lokalnih zajednica na teritoriji Čikaga osnovano je sedam centara u kojima u toku popodnevnih i večernjih časova /od 16-21 sat/ za period od 5-21 dan, borave maloletni delinkventi. ERC su zamišljeni da budu *alternativa za smeštanje maloletnika u posebne zavode /Juvenile Temporary Detention Centres/*, odnosno da se izbegne institucionalizacija maloletnika na određeni period. Nad maloletnicima koji se prema polu svrstavaju u dve grupe /25 maloletnika i 15 maloletnica/, vrši se nadzor i uključuju se u različite programe, pet dana u toku nedelje.

Maloletnike u centre upućuje sud sa ciljem da se podvrgnu nadzoru i posebnim merama u periodu kada postoji pojačani rizik od povrata, kao i da bi se obezbedilo njihovo prisustvo pred sudom, radi donošenja odluke. Programom su obuhvaćeni prvenstveno maloletnici koji su u toku perioda probacije prekršili neku od obaveza i koji čekaju na dalju odluku suda. Sud na predlog službe za probaciju upućuje maloletnike u ERC i istovremeno izriče naredbu kojom im se ograničava sloboda da borave izvan kuće u periodu do 21 dan, osim kada je to potrebno radi redovnog pohađanja škole.

Dnevni program započinje transportom maloletnika do Centra, zatim se obavljaju školske obaveze pod nadzorom i uz stručnu pomoć, slede grupne aktivnosti, zajednička večera, rekreativne aktivnosti, posle čega maloletnici sređuju prostorije i organizovanim prevozom odlaze kućama.

Grupne aktivnosti podrazumevaju i zajedničke posete određenim događajima ili mestima, razmatranje posebnih tema kao što su problemi u školi, teškoće u komunikaciji i ponašanju, porodični problemi, zloupotreba alkohola i droga, maloletničke trudnoće, zdravstvena zaštita, kriminalitet, njegove pravne i druge posledice, razmatranje različitih društvenih i političkih tema. U programe se kao specijalni gosti uključuju ličnosti različitog profila sa kojima se razgovara na određene teme.

Tim koji se stara o sprovođenju programa u ERC čine specijalno edukovani stručnjaci koji imaju najmanje bachelor diplomu ili tome ekvivalentno radno iskustvo. Njihov zadatak je da organizuju obrazovne programe, da komuniciraju sa školama koje pohađaju maloletnici kako bi se starali da oni ispune svoje obaveze, da ih motivišu za učenje i da im u tome pomažu. Druga grupa zaposlenih je zadužena za organizovanje i sprovođenje rekreativnih, sportskih i sličnih aktivnosti, za unapređenje sposobnosti komuniciranja maloletnika, i dr. Zaposleni sačinjavaju izveštaj zajedno sa službenikom probacije, na osnovu koga sud treba da zaključi da li je maloletnik ispunio program koji je alternativa za njegovu institucionalizaciju.

U svakom ERC posebnu ulogu ima probacijski službenik. On u ličnom kontaktu predočava svakom maloletniku pravila koja mora da poštuje, kao i šta se od njega očekuje kao rezultat koji treba da dostigne. Značajna uloga je i u komuniciranju sa porodicom kojoj se pružaju saveti kako da unapredi odnose sa maloletnikom i da ga kontroliše, zatim sa školskim organima kako bi se pratili rezultati i reagovalo na eventualne probleme koje maloletnik ima u školi. Službenik probacije je nadležan i za neposredno i posredno sprovođenje nadzora nad maloletnicima.

2. Intensive probation services /IPS program/

IPS program se sprovodi od strane posebnih timova službenika za probaciju koji nad maloletnim učiniocima krivičnih dela sprovode strogi i *intenzivni nadzor*, kao i druge neophodne mere, uz istovremenu maksimalnu brigu za javnu sigurnost. Program se sprovodi uz asistenciju lokalne zajednice i uključivanje porodice maloletnika.

Program je predviđen za *dve kategorije maloletnih delinkvenata*: prva obuhvata maloletnike koji su u povratu izvršili krivična dela bez upotrebe nasilja i kod kojih je procenjeno da postoji visok stepen rizika da nastave sa vršenjem krivičnih dela. Za ovu grupu maloletnika, program je alternativa za smeštanje u institucije za korektivni tretman; drugu čine maloletnici koji se skreću ka ovom programu umesto boravka u nekom od penalnih zavoda, ili se radi o maloletnicima koji se u okviru ovog programa podvrgavaju nadzoru po otpuštanju sa institucionalnog tretmana.

IPS program sadrži intenzivne mere nadzora kao i tretmanske programe usmerene na otklanjanje rizika od povrata kod maloletnika. Vreme i učestalost kontrolnih poseta i kontakta sa maloletnikom uključuju faktor iznenađenja, odnosno maloletnik se ne obaveštava unapred o poseti službenika za probaciju. Maloletniku se, u cilju promene ponašanja, razvoja njegove ličnosti i jačanja odgovornosti, nameću veoma striktni uslovi probacije. Maloletniku može biti određeno ograničenje napuštanja kuće, izuzev zbog odlaska u školu, na savetodavne i druge tretmane, i sl. Ovo ograničenje može biti određeno i kao kaznena /disciplinska/ mera koju maloletniku određuje probacijski službenik u slučajevima kada prekrši neku od obaveza. Obrazovni proces u skladu sa mogućnostima i potrebama maloletnika je obavezni deo ovog programa. Takođe, participanti ovog programa se uključuju i u neke društvene aktivnosti u okviru zajednice, na pr. u okviru škole, crkve, i dr.

Posebna obaveza službenika za probaciju, a ne roditelja maloletnika, jeste da se stara da maloletnik ispuni obavezu restitucije žrtve.

Program sprovodi tim od tri službenika servisa za probaciju koji su nadležni za grupu do 25 maloletnika. Njima u svakom trenutku stoji na raspolaganju služba za reagovanje u hitnim slučajevima.

U okviru ovoga programa postoji mogućnost da služba probacije predloži sudu u momentu kada odlučuje o trajanju neke od institucionalnih mera, da se umesto boravka u instituciji, maloletniku odredi alternativni radni program po principu da svakih 8 sati rada zamenjuje jedan dan boravka u instituciji. Ovaj program nadgleda šerif za okrug Cook.

3. Juvenile Sexual Offender Unit /JSOU/

JSOU sačinjavaju specijalno obučeni službenici probacije i stručnjaci koji vrše *nadzor i tretman* prema maloletnicima kojima je zbog izvršenja seksualnih delikata određena probacija.

Cilj programa je da se kod maloletnih delinkvenata kod kojih postoji verovatnoća da će ponoviti ovu vrstu delikata, spreči povrat. U programe se uključuju maloletnici koji su određeni od strane suda i nad njima se vrši pojačan nadzor u toku individualnog i grupnog tretmana. Službenici probacije su dužni da u toku sprovođenja programa redovno i o svim bitnim aspektima izveštavaju sud.

Program ima striktno određenu šemu koja obuhvata analizu ličnosti maloletnika, posebno one aspekte koji su povezani sa izvršenjem seksualnih delikata. U tretmanski postupak koji ima individualni i grupni aspekt, uključuje se i porodica, a sprovodi se po striktno određenim etapama. One uključuju: prihvatanje odgovornosti za sopstveno ponašanje od strane maloletnika; prekidanje lanca vršenja seksualnih delikata kroz postupak upoznavanja i prihvatanja od strane maloletnika saznanja koji su uzroci njihovog deliktne ponašanja, posebno koji uzroci deluju kao okidački mehanizam koji vodi ka izvršenju seksualnih delikata; pronalaženje unutrašnjih mehanizama samokontrole kod maloletnika i uvežbavanje mehanizama za aktiviranje samokontrole, kako bi maloletnik bio u stanju da ih aktivira u kritičnim momentima u kojima je obično impulsivno reagovao; zatim, identifikacija i uvežbavanje spoljnih mehanizama kontrole kako bi porodica pomogla maloletniku da savlada rizične situacije koje bi vodile ka povratu; uvežbavaju se tehnike prevencije vršenja seksualnih delikata, kroz striktno pridržavanje određenih protokola u ponašanju u kriznim situacijama. U završnoj fazi maloletnik se priprema za okončanje programa, posle čega se nastavlja saradnja sa porodicom u pružanju podrške maloletniku da kontrolise svoje ponašanja, kako bi se sprečio povrat.

4. Violence Prevention Program /VPP/

Programom rukovodi služba za probaciju u saradnji sa Centrom za prevenciju nasilja upotrebom vatrenog oružja. Program je namenjen maloletnicima koji su pod probacijom i koji se uključuju u program na osnovu odluke suda, kao i maloletnicima kojima je izrečena mera nadzora. Njih u VPP upućuje služba probacije koja i rukovodi ovim programom. Program se sprovodi u prostorijama suda kao i u određenim centrima za maloletnike.

Program započinje prikazivanjem tematskog filma "*Justice Is Done*", posle čega se vodi diskusija o konsekvencama nasilja uz upotrebu oružja. Najvažniji deo programa je predočavanje maloletnicima koje su konstruktivne alternative za rešavanje problema u interpersonalnim odnosima i kako da kontrolišu bes i izbegavaju nasilje. Cilj programa je da utiče na jačanje odgovornosti maloletnika. Značajan segment je usmeren na pomaganje maloletnicima da shvate prirodu besa, a zatim i da nauče kako da prevaziđu takve momente i posebno-kako da se odupru provokacijama. U tome im u toku programa pomažu stručnjaci određenih profila kroz tretman, razgovor i sl.

5. Cook County Jail Tour Programs

Program obuhvata *obilazak zatvora* u oblasti Cook u toku školskog raspusta. Sprovode ga sudski organi i služba probacije u saradnji sa zatvorskim službama i policijom. Ciljna grupa maloletnika je veoma široka. Obuhvaćeni su kako maloletni delinkventi kojima su izrečene neke od sankcija ili mera vaninstitucionalnog karaktera, tako i oni čije ponašanje ukazuje na prisustvo stanja visokog rizika za vršenje kriminalnih akata.

Cilj je da maloletnici dožive lično iskustvo kako izgleda život unutar zatvora, kakva se pravila i restrikcije primenjuju na zatvorenike, kako bi stekli uvid šta mogu da očekuju u slučaju da nastave da donose odluke koje su za njih loše. Program ima značajne pozitivne efekte na planu jačanja lične odgovornosti maloletnika.

Maloletnicima se u toku obilaska pokazuju zatvorske ćelije, prostorije za dnevni boravak i za posete, za sprovođenje obrazovnih i radnih programa, i dr. Deo ture je i razgovor sa selektiranom grupom zatvorenika, kao i sa osobljem zatvora. Posle obilaska zatvora, organizuje se diskusija u kojoj maloletnici iznose svoje utiske i razgovaraju sa stručnjacima. Posebno je značajan deo u kome im se prezentiraju posledice pojedinih krivičnih dela na žrtve, sa ciljem da shvate kako izgleda iskustvo žrtve kao realne osobe koja je pogođena kriminalnim aktom.

6. Street Dreams Employment program

Program organizuju sudski organi i služba probacije. Cilj programa je da se otvore mogućnosti maloletnim delinkventima da se zaposle, kao i da u tom cilju unaprede ili steknu opšte ili stručno obrazovanje. Ciljna grupa su maloletnici pod probacijom ili nadzorom.

Program ima uporište u lokalnim zajednicama i usmeren je na animiranje preduzetnika u svim oblastima Čikaga, da sa više poverenja pružaju šansu za posao maloletnicima koji su imali iskustvo u vršenju krivičnih dela. Organizuju se izleti koje doniraju predstavnici biznisa radi uspostavljanja kontakta i socijalizacije, zatim se organizuju i sajmovi, berze, za pronalaženje zaposlenja.

Sušтина ovoga programa je u prepoznavanju da je najveća šansa za maloletne delinkvente da izađu iz lanca kriminala, ako unaprede svoje znanje, radne potencijale i sposobnosti, kako bi našli zaposlenje od koga će moći da izdržavaju sebe i porodice kada ih oforme. Treba istaći da značajan broj maloletnih delinkvenata oba pola rano stiče iskustvo roditeljstva, pa je u takvim slučajevima važno da svojim radom, a ne kriminalom, dođu do sredstava za život. Ovaj program je usmeren na sticanje različitih vrsta obrazovanja i stručnih kvalifikacija, ali i na promenu stava i ponašanja u pravcu sticanja radnih navika i prihvatanje sistema vrednosti koji će im pomoći da prihvate radne obaveze i odgovornost. Službenik probacije koji prati maloletnika je na nedeljnom nivou u kontaktu ne samo sa njim, već obilazi školu ili drugu instituciju, kako bi stekao uvid u rezultate programa. U ovaj program je uključena i porodica maloletnika od koje se očekuje odgovarajuća pomoć i podrška.

7. Retail Theft School

Programom su obuhvaćeni maloletnici koji su prvi put izvršili krivično delo krađe u prodavnici /Shoplifter/, a ranije nisu vršili krivična dela. Ovaj program je i deo pojedinih alternativnih mera koje određuje sud, ili deo programa u koje se po odluci suda ili tužioca uključuju maloletnici koji su pod merom probacije ili nadzora.

Program se odvija u toku nekoliko sati, u Centru za maloletnike okruga Cook uz saradnju državnog tužilaštva. Maloletnici se upoznaju sa pravnim posledicama ovakvih delikata, uključujući i objašnjenje koje sankcije su predviđene za učinioce ukoliko slučaj završi pred sudom. Posebno se skreće pažnja koje su implikacije kada se ima kriminalni dosije još u maloletničkom uzrastu, a to je moguće i zbog izvršenja relativno minornog krivičnog dela krađe, pogotovo u povratu, što je čest slučaj. Ukazuje se na

materijalne troškove i gubitak vremena kojima se izlažu njihovi roditelji zbog ovakvih delikata. Važan deo je i video prezentacija sa snimcima iz pojedinih radnji na kojima se vidi izvršenje dela, zatim sledi diskusija u koju se pored maloletnika mogu uključiti i roditelji.

Ovakvi delikti imaju tačno određene žrtve, pa je važan segment programa učešće vlasnika prodajnih objekata, lica koja su zaposlena na poslovima obezbeđenja, kao i stručnjaka za zaštitu interesa žrtve krivičnog dela. Maloletnicima se predočavaju konsekvence ovih relativno lakih delikata, koji zbog ogromnog obima nisu ni malo beznačajni za vlasnike radnji kada se imaju u vidu materijalni gubitci, teškoće prilikom naplate osiguranje od štete koju su pretrpeli, i dr. Službenik probacije posebno potencira odgovornost maloletnika.

Završni deo programa se sastoji u obavezi maloletnika da napiše esej do 500 reči o tome šta je naučio tokom programa, zatim sledi društveno koristan rad u trajanju od najmanje pet sati, pismo izvinjenja vlasniku prodajnog objekta u kome je delo izvršeno, a u zavisnosti od odluke tužioca, i naknada štete.

U gotovo svim društvima ovaj oblik delinkvencije je zastupljen u visokom procentu. Kako sa pravom naglašavaju pojedini autori, za ovakve delikte u velikoj meri "krivicu" snosi i ogroman pritisak koji na maloletnike vrši potrošačka kultura koja je nametnula i stvorila potrebe kod mladih za brojnim proizvodima koji im nisu uvek dostupni, a njihovo posedovanje je stvar prestiža među vršnjacima.¹² Tome treba dodati i činjenicu da se na tržište stalno izbacuju novi modeli proizvoda za koje su maloletnici zainteresovani, kao na primer, mobilni telefoni, odevni predmeti, kozmetika, čime se još više potencira agresija potrošačke kulture.

8. Juvenile Court Drug Program

Program je uveden 1996 godine i deo je strategije suzbijanja maloletničkog kriminaliteta neposredno povezanog sa zloupotrebom droga. Kriminalitet ovoga tipa je u porastu i čini značajan deo ukupnog kriminaliteta maloletnika, a najveći deo institucionalizovanih maloletnika je dospelo u ove ustanove upravo zbog delikata povezanih sa zloupotrebom narkotika. Program ima terapeutsku komponentu i važan je deo implementacije alternativnih mera u odnosu na institucionalizaciju maloletnika. Istraživanja pokazuju da javno mnjenje podržava ovakve mere, odnosno da sa

¹² J.F.Dias-M.S.Andrade, *Criminologia-o homem delinquente e a sociedade criminogena*, Coimbra Editora 1997, 360.

stanovišta preventivnih rezultata daje prednost lečenju maloletnih zavisnika u odnosu na njihovo kažnjavanje.

Program je administriran od strane sudskih organa, uključene su službe za probaciju, centri za klinički tretman zavisnika, porodica maloletnika, službe koje se uključuju u praćenje i pružanje pomoći maloletniku po okončanju tretmana, obrazovne institucije, zdravstvene službe, i dr. Kod ovoga programa posebno je važno oslanjanje na institucije i resurse lokalne zajednice, koja je posebno zainteresovana za suzbijanje narkomanije u okviru maloletničke populacije.

Između ostalih, značajne komponente ovoga programa su: maloletnik je pod nadzorom određenog službenika koji ga nadzire i pruža mu podršku u ispunjenju elemenata programa; određuje se član porodice koji je zadužen da saraduje na sprovođenju mera; klinički tretman maloletnika je okosnica programa; određuje se obavezan period u kome se on podvrgava testiranju kako bi se utvrdilo da li ponovo koristi zabranjene supstance; program podrške ne samo tokom tretmana, već i po njegovom okončanju; uključivanje u obrazovne, sportske i druge programe; primena određenih mera kako bi se smanjio rizik od ponovnog konzumiranja droge. Program obuhvata i mere u slučaju da maloletnik ne ispunjava obaveze, uključujući i određene odluke tužioca koje vode ka suđenju i strožim sankcijama. Maloletnici mogu biti uključeni i u dopunske programe za borbu protiv zavisnosti od droge, koji postoje u okrugu Cook.

9. Jumpstart program

Ovaj program traje dvadeset nedelja i usmeren je prema maloletnim delinkventima koji su napustili školovanje, sa ciljem da im se pomogne da premoste obrazovne teškoće i da se emocionalno i psihološki pripreme za uspešan povratak u javne škole u Čikagu.¹³

Istraživanja vršena u pojedinim zemljama među maloletnicima koji izdržavaju institucionalne sankcije, pokazuju da je značajan broj u ranom periodu

¹³ Ovakvi programi su izuzetno korisni s obzirom da određene ankete pokazuju da maloletni delinkventi koji su napustili školu, imaju problem da se vrate u istu sredinu u kojoj se osećaju stigmatizovano i inferiorno zbog nedovoljnog znanja u odnosu na svoje vršnjake, pa iz tih razloga prednost daju alternativnim formama obrazovanja. Ovakvi programi pomažu da se premoste ne samo obrazovne, nego i psihološke barijere. Isto tako, generalno se radije opredeljuju za interaktivne nego za didaktičke programe učenja. F.Mc Neil, *Community Supervision: Context and Relationships Matter, Youth Crime and Justice*, Ed. by B.Goldson-J.Muncie, London 2006, 129

izostajao iz škole, a zatim i prekinuo školovanje.¹⁴ Nedostatak opšteg i stručnog obrazovanja smanjuje mogućnosti za nalaženje zaposlenja, utiče na nedostatak samopoštovanja, vuče maloletnike ka društvenoj margini i otežava procese socijalne inkluzije. U tom smislu su programi ovoga tipa veoma važni.

Prvih deset nedelja maloletnik se uključuje u dnevno pohađanje časova i obučavanja, sa ciljem da unapredi nivo znanja, motivaciju, samosvest i ličnu odgovornost, kako bi postigao napredak i prevazišao određene probleme. Vodi se računa da se u najvećoj mogućoj meri sadržina programa prilagodi ličnosti maloletnika. U prepodnevrim satima maloletnik pohađa časove jezika, matematike i društvenih disciplina. Proces je interaktivan i podrazumeva maksimalno angažovanje pažnje i učestvovanja učenika, na čemu rade nastavnici specijalno obučeni za rad sa ovom kategorijom učenika. Svim polaznicima je obezbeđen prevoz do Centra za maloletnike u okrugu Cook, gde se program sprovodi. U popodnevrim satima, sa maloletnicima rade stručnjaci koji ih obučavaju kako se aplicira za posao, kako da unaprede sposobnosti za komunikaciju, da savladaju konfliktne situacije i izbegnu provokacije. Takođe im se prezentuju pojedini pravni propisi, koje su pravne obaveze prema žrtvi krivičnog dela, i druge posledice, naročito one povezane sa nastavljanjem vršenja kriminalnih akata.

Drugih deset nedelja se odvija pod nadzorom probacijskih službenika i u tom periodu se uz maksimalnu podršku maloletnik ohrabruje da nastavi školovanje.

Zadatak programa je i da maloletnik počne na drugačiji način da razmišlja, da povezuje svoj napredak u obrazovanju sa širenjem mogućnosti za sigurniju budućnost u kasnijim godinama. Deo programa obuhvata i stimulisanje maloletnika da realno razmišlja o svojim životnim ciljevima, da izradi akcioni plan za ostvarenje postavljenih ciljeva, u čemu, takođe, može da dobije određenu pomoć u okviru institucija lokalne zajednice.

ZAKLJUČAK

Bez obzira što SAD nisu ratifikovale Konvenciju o pravima deteta, JDAI je u mnogim elementima harmonizovana sa Konvencijom i njenim pratećim aktima, posebno kada je reč o preventivnom konceptu kao dominantnom, o specijalizaciji službenika koji dolaze u kontakt sa maloletnim delinkventima,

¹⁴ Istraživanje publikovano u V.Britaniji 2005.g. ukazuje da je tri četvrtine zatvorenika starosti do dvadeset godina, bilo isključeno iz škole. D.Cook, *Criminal and Social Justice*, Sage Publ., London 2006, 144.

o uključivanju lokalne zajednice u rešavanje problema maloletne delinkvencije, u uključivanje i pružanje pomoći porodici maloletnika, u zaštiti interesa žrtve, u insistiranju na obrazovanju maloletnika, jačanju njegovih individualnih potencijala, ali i lične odgovornosti. Ono što posebno zaslužuje pažnju jeste čvrsta struktura programa sa jasno profilisanim ciljevima, ciljnoj grupi koja se u njih uključuje, visokoprofesionalnim kadrovima koji rukovode i participiraju u programima. U pojedinim slučajevima se, na primer, izričito naglašava da moraju imati diplomu nivoa master studija. Kroz sadržinu programa dominira pristup da je maloletnik osoba u razvoju čije osobine se mogu korigovati i razvoj usmeravati. Maloletnik se može razviti u odgovornu ličnost samo uz pomoć i brigu roditelja i zajednice od kojih zavisi, pa se vršenje krivičnih dela ne može tretirati isključivo kao odgovornost maloletnika, već se svakako deo odgovornosti može pripisati i roditeljima i društvu u čijem je interesu da probleme maloletnika rešava konzistentno i sa dugoročnom projekcijom. Većina programa i ima takav kapacitet. Prema vrsti programa, od kojih smo samo deo prikazali, uočljivo je da se imaju u vidu najznačajniji uzroci i pojavni oblici kriminaliteta, pa se ovi programi kao deo politike suzbijanja maloletničkog kriminaliteta u Okrugu Cook, vezuju za konkretne zahteve date sredine.

LITERATURA:

- (1) ASHWORTH, A. (2007) *Principles of Criminal Law*, Oxford Un. Press, Oxford
- (2) CAVADINO, M.-DIGNAN, J. (2007) *Penal Systems: A Comparative Approach*, Sage Publ., London
- (3) COOK, D. (2006), *Criminal and Social Justice*, Sage Publ., London
- (4) DIAS, J.F.-ANDRADE, M.S. (1997) *Criminologia-o homem delinquente e a sociedade criminogena*, Coimbra Editora
- (5) DUNKEL, F.(2003) "Youth Violence and Juvenile Justice in Germany", F.Dunkel-K.Drenkhahn, *Youth Violence, New Patterns and Local Responses*, Conference of the Internationale Association for Research Into Juvenile Criminology, Forum Verlag, Godesberg 2003, 108. <http://books.google.com>, 8.11.2009
- (6) EREZ, E.-ROGERS, L. (1999) "Victim impact statements and sentencing outcomes and processes", *British Journal of Criminology*, Vol. 32. 2/1999
- (7) GARSON, E. (1926) *Krivično pravo*, predgovor dr. Tome Živanovića. Beograd : Geca Kon
- (8) GOLDSOHN, B.- MUNCIE, J. (2006) *Critical Anatomy: Towards a Principled Youth Justice*, *Youth, Crime and Justice*, Sage Publ., London
- (9) <http://www.cookcountycourt.net>

- (10) K. HAINES, K.- O MAHONY, D. (2006) Restorative Approaches, Young People and Justice, *Youth Crime and Justice*, Edited by B.Goldson-J.Muncie, Sage Publ., London
- (11) MC NEIL, F. (2006) Community Supervision:Context and Relationships Matter, *Youth Crime and Justice*, Ed. by B.Goldson-J.Muncie, London
- (12) NELKEN, D. "Italy:A Lesson in Tolerance?" in J.Muncie-B.Goldson, *Comparative Youth Justice-Critical Issues*,Sage Publ. London 2006. Navedeno prema B.Goldson-J.Muncie (2006).
- (13) REID, S.T. (2006) *Crime and Criminology*, Mc Graw Hill, New York

YOUTH CRIMINAL JUSTICE POLICY: "WHAT WORKS"

The key goal of the youth criminal justice policy is to search for the consistently efficient, coherent and cost-effective crime reduction models and instruments. The most established differentiation between systems of youth justice around the world is that of welfare versus justice. This models are "ideal types", intended to serve solelu as "conceptual tools". Every country combine some elementes of welfare and justice models. For example, some elements of welfarism in juvenile penal policy, exist in predominate justice systems, and serve the same interest-reductions of crime. In several neo-liberal countries, among them in SAD, with predominate justice model and neo-corectionalism, continued to exist some alternative diversion programs very much conected with welfare philosophy.

Although it is simply not possible to directly transfer youth justice systems from one country to another, one country can learn and transfer some aspect from policies and practices from another. Certainly, Cook County Juvenile Probation and Court Servicies Programs and Initiatives are positive lessons, some of the programs are very much transferable. Some of these programs have been directly responsible for reducing overcrowding at Cook Countis Juvenile Detention Center. These programs all promote principles of public safety, accountability and positiv development of youth, to become more responsible and productive members of the community.

KEY WORDS: Juvenile Delinquency / Systems (models) of Youth Justice / Cook County Diversion Programs